

FACULTAT DE
FARMÀCIA

T3/1

UNIVERSITAT DE BARCELONA

ALIMENTACIÓ I CULTURA

Curs
2006-07

Ensenyament de Ciència
i Tecnologia dels Aliments

ALIMENTACIÓ i CULTURA [curs 2006-07]

Professor: Jesús Contreras

OBJECTIUS DOCENTS:

- Conèixer la complexitat del fet alimentari, sobretot en la seva dimensió sociocultural, considerant la multiplicitat de factors que el condicionen.
- Comprendre i explicar la gran variabilitat intercultural en els comportaments alimentaris a partir de la comparació intercultural. I, d'aquesta manera, superar els prejudicis existents a l'hora d'avaluar els comportaments alimentaris aliens.
- Conèixer i avaluar la polifuncionalitat de l'alimentació i la complexa relació existent entre l'alimentació, la societat i la globalitat de la cultura.
- Proporcionar eines teòriques i metodològiques per a una millor comprensió dels comportaments alimentaris a partir de recerques de caràcter qualitatiu.

TEMARI:

Tema 1 [19 i 21 de setembre]

La complexitat del fet alimentari. L'alimentació humana: un fet, alhora, biològic i cultural. Els significats socials i culturals.

Lectures:

FISCHLER, Claude. «Lo incomedible, lo comestible y el orden culinario»; «Adaptación o arbitrariedad»; «Las funciones de lo culinario» (FISCHLER, 1995, pàg. 27-87).

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «La alimentación humana: un fenómeno biocultural». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 21-41.

Tema 2 [26 i 28 de setembre]

Avaluació socioantropològica de les estadístiques alimentàries. Les "discrepàncies" entre les normes i les pràctiques; entre allò que es diu i allò que es menja.

Lectures:

Elen MESSER: "Perspectivas antropológicas sobre la dieta" (a Contreras, 1995: 27-81).

J. CONTRERAS y M. GRACIA: "Aproximaciones metodológicas", a *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pp. 167-199.

Tema 3 [3 i 5 d'octubre]

L'alimentació com a sistema d'adaptació sociocultural. Diversitat i variabilitat dels comportaments alimentaris. Els condicionaments ecològics, tecnològics, demogràfics, econòmics, socials, polítics i ideològics de l'alimentació.

Lectures:

HARRIS, Marvin. *Bueno para comer. Enigmas de alimentación y cultura.*

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Los condicionamientos contextuales y la variabilidad cultural de los comportamientos alimentarios». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 43-92.

Tema 4 [10 d'octubre]

La qüestió de les eleccions alimentàries. Usos, preferències, gustos i aversions; prescripcions i tabús.

Lectures:

FISCHLER, Claude. «La formación del gusto» (FISCHLER, 1995, pàg. 88-113).

HARRIS, Marvin. *Bueno para comer. Enigmas de alimentación y cultura.*

ROZIN, Paul. «Perspectivas psicobiológicas sobre las preferencias y las aversiones alimentarias» (CONTRERAS, 1995, pàg. 85-109).

Tema 5 [17 i 19 d'octubre]

Les funcions socials de l'alimentació. La importància del context. Prestigi i estatus. Menjar, amistat i comunicació. Comensalitat, ritualitat i comunicació social.

Lectures:

GARINE, Igor de. «Los aspectos socioculturales de la nutrición» (CONTRERAS, 1995, pàg.129-169).

DOUGLAS, Mary. «Las estructuras de lo culinario» (CONTRERAS, 1995, pàg. 171-197).

Tema 6 [24 i 26 d'octubre]

L'estatus i el valor simbòlic dels aliments. Creences, tradicions i prescripcions de caràcter religiós. "Cultes" i "sectarismes" alimentaris. Les creences dietètiques.

Lectures:

FISCHLER, Claude. «Cocina y dietética o el gobierno del cuerpo»; «La moral de los alimentos: el ejemplo del azúcar» (FISCHLER, 1995, pàg. 219-235).

GARINE, Igor de. «Los aspectos socioculturales de la nutrición» (CONTRERAS, 1995, pàg. 129-169).

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Los condicionamientos contextuales y la variabilidad cultural de los comportamientos alimentarios». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 43-92.

Tema 7 [31 d'octubre i 2 de novembre]

Alimentació i diferenciació social. Alimentació i classes socials. Gènere i alimentació.

Lectures:

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Alimentación y diferenciación social». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 259-313.

Tema 8 [7 i 9 de novembre]

L'alimentació i les etapes de la vida: biologia, organització socioeconòmica i cultura.

Lectures:

HAMBLIN, Douglass: «Actitudes de los adolescentes hacia la comida» (CONTRERAS, 1995, pàg. 219-237).

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Alimentación y diferenciación social». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 259-313.

Tema 9 [14 i 16 de novembre]

La dimensió ètnica de l'alimentació. Models de consums alimentaris als països desenvolupats i en via de desenvolupament. Els moviments de població i els canvis alimentaris: conquestes i migracions. Els efectes del colonialisme i del neocolonialisme en les pautes alimentàries del Tercer Món.

Lectures:

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Alimentación, 'cocina' e identidad cultural». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 201-258.

Tema 10 [21 i 23 de novembre]

Les cultures alimentàries: continuïtats i canvis. Canvis socials i canvis en els comportaments alimentaris a Espanya al llarg del segle xx. L'alimentació «tradicional». Les transformacions socioeconòmiques i la industrialització de l'alimentació. Els impactes de la tecnologia alimentària i l'homogeneïtzació de les pautes de consum.

Lectures:

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Una síntesis: la modernidad alimentaria, entre la globalización y los particularismos». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 405-458.

Tema 11 [28 i 30 de desembre]

Sobre el risc alimentari i la seva acceptabilitat. La construcció social del risc i les seves representacions socials. La distància entre els sabers experts i els sabers profans. La construcció social de les incerteses alimentàries. La inseguretat alimentària: per a què i per què? El cas de les vaques boges i la seva dimensió cultural.

Lectures:

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Seguridad e inseguridad alimentaria». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 355-403.

Tema 12 [5 de desembre]

Cos, dieta i cultura. Sobre el *menjar* i el *no menjar*. La construcció social dels trastorns del comportament alimentari. Els aspectes culturals de l'anorèxia i la bulímia nerviosa. L'especificitat femenina dels trastorns alimentaris. Per què les dones?

Lectures:

FISCHLER, Claude. «La sociedad lipófoba»; «La obesidad masculina o el reparto transgredido»; «El cuerpo femenino: de Calípige a Tanagra» (FISCHLER, 1995, pàg. 265-370).

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Cuerpo, dieta y cultura». A: *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*, pàg. 315-354.

Tema 13 [12 i 14 de desembre]

Globalització i homogeneïtzació dels repertoris alimentaris. La ruptura dels sistemes de representació alimentària. Les respostes identitàries a la globalització: la recuperació dels particularismes alimentaris. La cuina com a marcador ètnic i el fenomen de la patrimonialització de les cuines regionals.

Lectures:

FISCHLER, Claude. «Las vías del cambio», «El comer en el siglo xx», «Alta cocina y 'prêt-à-manger'» (FISCHLER, 1995, pàg. 147-218 i 236-264).

CONTRERAS, J.; GRACIA, M. «Una síntesis: la modernidad alimentaria, entre la globalización y los particularismos». A: *Alimentación y cultura: perspectivas*

antropológicas, pàg. 405-458.

Tema 14 [19 i 21 de desembre]

"Menjem com vivim": alimentació, salut i estils de vida. L'alimentació del futur? Gastro-
nomia, nutrigenètica...?

SISTEMA D'AVALUACIÓ

L'avaluació consistirà en un examen sobre el temari de la matèria a partir de les lectures establertes i de les explicacions desenvolupades a classe. Es poden admetre altres formes d'avaluació si hi ha un acord previ entre l'alumnat i el professorat.

BIBLIOGRAFIA

ARIÈS, P. *La fin des mangeurs. Les métamorphoses de la table à l'âge de la modernisation alimentaire*. Paris: Desclée de Brouwer, 1997.

ASCHER, F. *Le mangeur hipomoderne*. Paris: Odile Jacob, 2005.

ASHLEY, B.; HOLLOWES, J.; JONES, S.; TAYLOR, B. *Food and cultural studies*. London: Routledge, 2004.

ATKINS, P.; BOWLER, I. *Food in Society. Economy, Culture, Geography*. London: Arnold, 2001.

BATAILLE, M. C.; COUSIN, F. (ed.). *Cuisines. Reflets des sociétés*. Paris: Editions Sèpia-Musée de l'Homme, 1996.

BEARDSWORTH, A.; KEIL, T. *Sociology on the menu. An invitation to the study of food and society*. London: Routledge, 1997.

BELL, D.; VALENTINE, G. *Consuming geographies: we are where we eat*. London: Routledge, 1997.

BOUDAN, C. *Géopolitique du gout. La guerre culinaire*. Paris: PUF, 2004.

BURNETT, J. *Plenty and Want. A social history of diet in England from 1815 to the present day*. London: Routledge, 1989.

BRUNEL, S. *La faim dans le monde. Comprendre pour agir*. Paris: PUF, 1999.

CAPLAN, P. *Food, health and identity*. London: Routledge, 1997.

CARRASCO, S. *Antropologia i alimentació. Una proposta per a l'estudi de la cultura alimentària*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la UAB, 1992.

CONTRERAS, J. *Antropología de la alimentación*. Madrid: Eudema, 1993.

- CONTRERAS, J. (compilador) *Alimentación y cultura: necesidades, gustos y costumbres*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1995.
- CONTRERAS, J.; GRACIA, M. *Alimentación y cultura: perspectivas antropológicas*. Barcelona: Ariel, 2005.
- COUNIHAN, C. M. *The anthropology of Food and Body. Gender, Meaning and Power*. London: Routledge, 1999.
- COUNIHAN, C. M.; VAN ESTERIK, P. (ed.). *Food and Culture. A reader*. London: Routledge, 1997.
- CRUZ, J. *Alimentación y cultura. Antropología de la conducta alimentaria*. Pamplona: Eunsa, 1991.
- DIVERSOS AUTORS. *Carencia alimentaria. Una perspectiva antropológica*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1988.
- FARB, P.; ARMELAGOS, G. *Anthropologie des coutumes alimentaires*. Paris: Denöel, 1985.
- FIELDHOUSE, P. *Food and Nutrition: Customs and Culture*. London: Croom Helm, 1986.
- FISCHLER, C. *El (H)omnívoro. El gusto, la cocina y el cuerpo*. Barcelona: Anagrama, 1995.
- FLANDRIN, J. L.; MONTANARI, M. (ed.) *Histoire de l'alimentation*. Paris: Fayard, 1996.
- FREWER, L.; RISVIK, E.; SCHIFFERSTEIN, H. (ed.) *Food, People and Society. A European Perspective of Consumers' Food Choices*. London: Springer, 2001.
- GERMOV, J.; WILLIAMS, L. (ed.) *A sociology of food and nutrition*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- GIACHETTI, I. (ed.) *Identités des mangeurs, images des aliments*. Paris: Polytechnica, 1996.
- GOODY, J. *Cocina, cuisine y clase. Un estudio de sociología comparativa*. Barcelona: Gedisa, 1995.
- GRACIA, M. *Paradojas de la alimentación contemporánea*. Barcelona: Icaria.
- . *La transformación de la cultura alimentaria. Cambios y permanencias en un contexto urbano (Barcelona, 1960-1990)*. Madrid: Ministerio de Educación y Cultura, 1997.
- GRACIA, M. (coord.). *Somos lo que comemos. Estudios de alimentación y cultura en España*. Barcelona: Ariel, 2002.
- GRIFFITHS, S.; WALLACE, J. (ed.). *Consuming passions: food in the age of anxiety*. Manchester: Mandolin, 1998.
- HARRIS, M. *Bueno para comer. Enigmas de alimentación y cultura*. Madrid: Alianza Universidad, 1985.
- HARRIS, M.; ROSS, E. (ed.). *Food in evolution. Toward a theory of human food habits*. Philadelphia: Temple University Press, 1987.

HARRIS-WHITE, B.; HOFFENBERG, R. (ed.). *Food: multidisciplinary perspectives*. Oxford: Blackwell, 1994.

HOCINE BENKHEIRA, M. *Islâm et interdits alimentaires. Juguler l'animalité*. Paris: PUF, 2000.

KIPLE, K. F.; CONÉ ORNELAS, K. (ed.). *The Cambridge World History of Food*. Cambridge: Cambridge University Press.

MAURER, D.; SOBAL, J. (ed.). *Eating agendas. Food and nutrition as a social problems*. Aldine, Nueva York, 1996.

MENNEL, S. *All Manners of Food. Eating and Taste in England and France from the Middle Ages to the Present*. London: Basil Blackwell, 1985.

MENNEL, S.; MURCOTT, A.; VAN OTTERLOO, A. *The Sociology of Food. Eating, diet and culture*. London: Sage Publish, 1992.

MINTZ, S. *Dulzura y poder. El lugar del azúcar en la historia moderna*. México: Editorial Siglo XXI, 1996.

—. *Tasting Food, Tasting Freedom*. Boston: Beacon Press, 1996.

MONTANARI, M. (ed.). *El mundo en la cocina. Historia, identidad, intercambios*. Buenos Aires: Paidós, 2003.

MURCOTT, A. (ed.). *The nation's Diet. The social Science of Food Choice*. London: Longman, 1998.

PADILLA, M.; OBERTI, B. (ed.). *Alimentation et nourritures autour de la Méditerranée*. Paris: Éditions Karthala, 2000.

POULAIN, J. P. *Sociologies de l'alimentation. Les mangeurs et l'espace social alimentaire*. Paris: Presses Universitaires de France.

—. *Manger aujourd'hui. Attitudes, normes et pratiques*. Toulouse: Privat, 2000.

PYNSON, P. *La France à Table (1960-1986)*. Paris: Éditions la Découverte, 1987.

RITCHIE, C. I. A. *Comida y civilización*. Madrid: Alianza de Bolsillo, 1989.

SCHMIDT-LEUKEL, P. (ed.). *Las religiones y la comida*. Barcelona: Ariel, 2000.

TANNAHILL, R. *Food in History*. New York: Stein and Day, 1973.

TOUSSAINT-SAMAT, M. *Historia natural y moral de los alimentos*. Madrid: Alianza de Bolsillo, 1987-1992.

ALTRES RECURSOS DIDÀCTICS I DE CERCA D'INFORMACIÓ

Webs

- Sobre el concepte d'apetit social:
<<http://www.newcastle.edu.au/departement/so/socialappetite.htm>>
- Aproximacions sociològiques sobre el menjar i la nutrició (SANE):
<<http://www.newcastle.edu.au/departement/so/tasa/tasa.16.htm>>
- International Commission of Anthropology of Food (ICAF). Web de la comissió de la International Union of Anthropological and Ethnological Science:
<<http://www.icafood.org>>
- Observatoire Cidil des Habitudes Alimentaires (OCHA). Web amb estudis d'antropologia i sociologia sobre l'alimentació:
<<http://www.lemangeur-ocha.com>>
- Informació sobre temes relatius a les aplicacions biotecnològiques en el camp de l'alimentació i la reproducció humana. Informes, debats, controvèrsies i legislació:
<<http://www.nrc.ca/ibc/newsgroups.html>>
- Informació sobre producció, moratòries, debat d'organismes genèticament modificats (aliments transgènics):
<<http://www.infogm.org>>
- Informació sobre la disciplina *cindynic* o ciència del risc, de base interdisciplinària (ciències d'enginyeria i ciències socials):
<<http://www.cindyniques.org>>
- International Size Acceptance Association:
<<http://www.size-acceptance.org/>>
- Associació per avançar en l'acceptació de la grassor (National Association to Advance Fat Acceptance):
<<http://www.naafa.org>>
- Pàgina Yahoo de l'acceptació de la grassor:
<http://www.yahoo.com/text/society_and_culture/size_issues/fat_acceptance>
- Centre d'Informació d'Alimentació i Salut dels Estats Units:
<<http://www.nal.usda.gov/fnic/>>
- Pàgina web de Salut Pública i Nutrició:
<<http://www.hbs.deakin.edu.au/nutpub/natspec/>>
- Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació. Web ministerial amb informació sobre política alimentària d'àmbit estatal. Panell de consum alimentari, publicacions, enllaços d'interès. Ministeri de Sanitat i Consum espanyol:
<<http://www.mapya.es>>
<<http://www.msc.es>>
- Pàgina web de l'Organització Mundial per al Comerç:
<<http://www.wto.org>>
- Pàgina web de la DGXXIVSANCO per a la Sanitat i el Consum a Europa:
<<http://www.en.int/comm/dgs/health>>
- Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Departament de Sanitat. Web del govern autonòmic català amb informació sobre política alimentària i sanitària en l'àmbit català. Publicacions, fets i xifres:
<<http://www.gencat.es/darp>>
<<http://www.gencat.es/sanitat/cat>>
- Pàgina web de l'Agència Americana de Seguretat Alimentària:
<<http://www.cfsan.fda.gov>>
- Pàgina web del Consorcio Español para la Seguridad Alimentaria:
<<http://www-seguridadalimentaria.com>>
- Organització de l'Alimentació i l'Agricultura de les Nacions Unides (FAO). Informe anual sobre l'estat de la fam en el món. Dades sobre inseguretat alimentària i agricultura en el món, especialment en els països en via d'industrialització:
<<http://www.fao.org>>

- Centro de Estudios de Nutrición Humana y Dietética (CESNID). En l'apartat d'enllaços i notícies hi ha un gran nombre d'organismes, entitats, associacions nacionals i internacionals, de bases de dades i de publicacions de gran interès sobre temes d'alimentació, nutrició i salut:
<<http://www.cesnid.es>>
- Pàgina web d'organització danesa amb iniciatives ecologistes. Servei d'informació Eco-village:
<<http://www.gaia.org>>
- Organització Mundial de la Salut. Alimentació, nutrició i salut: estàndards nutricionals, recomanacions. Intervenció nutricional:
<<http://www.who.org>>
- Agència francesa de la seguretat sanitària de l'alimentació. Investigacions, activitats i publicacions d'interès sobre temes de seguretat alimentària:
<<http://www.afssa.fr>>
- Pàgines web sobre temes alimentaris des de diferents perspectives (cultural, econòmica, nutricional, ecològica):
<<http://www.foodlinks.com>>
<<http://www.foodresource.com>>
- Pàgina web de McDonald's amb informació sobre nutrició, hàbits alimentaris, accions i activitats d'aquesta cadena de restauració. McSpotlight:
<<http://www.McSpotlight.org>>
- Informació sobre la situació de la fam en el món:
<<http://www.thehungersite.com>>
- Pàgina web sobre tecnologia i ciència aplicada als aliments. Institute of Food Science and Technology:
<<http://www.ifst.org>>
- Pàgina sobre sociologia de la salut:
<<http://www.newcastle.edu.au/departament/so/tasa/tasa8.htm>>
- New England Research Institute:
<<http://www.oneworld.org/ni>>
- Pàgina web sobre el creixement sostenible. Sistema de disseny aplicat per a la creació d'un hàbitat humà sostenible. Permaculture International:
<<http://www.nor.com.au/environment/perma/>>
- Pàgines web sobre vegetarianisme. Vegetarian Resource Group (VRG):
<<http://www.veg.org/veg/orgs/ivu>>
<<http://www.vrg.org>>
- Agricultura, alimentació, societat i valors humans:
<<http://www.clas.ufl.edu/users/rhaynes/afhvs/>>
- Alimentació, imatge corporal i salut:
<<http://www.rch.unimelb.edu.au/BIHInc>>
- Aliments «estrany». El que és *estrany* en un país pot ser *normal* en un altre:
<<http://www.andreas.com/weird-food>>
- Pàgina web de Worldwatch (UNESCO). Alimentació, població, medi ambient i creixement sostenible:
<<http://secure.worldwatch.org>>

Revistes importants

- *Agriculture, Food, and Human Values*
- *Alimentación, Nutrición y Salud*
- *Alternatives*
- *Appetite*

- *Autrement*
- *American Society for Nutritional Science*
- *Anthropology of food. Ic@f Webjournal* (<http://www.icafood.org/AOF-webjour>)
- *Body and Society*
- *British Food Journal*
- *Cahiers de l'OCHA*
- *Cahiers de Nutrition et Diététique*
- *Clinical Sociology Review*
- *Communications*
- *Consommation*
- *Culture and Agriculture*
- *Digest: an Interdisciplinary Study of Food and Foodways*
- *Economie et marketing alimentaires*
- *Ecology of Food and Nutrition*
- *Ethnobiology*
- *Estudis d'Història Agrària*
- *Food and Foodways*
- *Food and Nutrition Bulletin of the United Nations*
- *Food and History*
- *Food and Society*
- *Food Policy*
- *Gender and Health*
- *Health Education Research*
- *Healthy Weigh Journal* (<http://www.healthyweighnetwork.com>)
- *Human Ecology*
- *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* (<http://www.msu.edu/soc/foodag2.html>)
- *Journal of the American Dietetic Association*
- *Journal of Food and Society*
- *Journal of Interdisciplinary Food History*
- *Journal of Health and Social Behaviour*
- *Journal of Public Health Policy* (<http://www.pitt.edu/~jphp/jphp.html>)
- *Journal of Nutrition Education*
- *Journal of Social Medicine*
- *Medical Anthropology*
- *New Internationalist* (<http://www.oneworld.org/ni/>)
- *Nutrition Research*
- *Permaculture International Journal* (<http://www.nor.com.au/environment/permal/>)
- *Public Health Nutrition*
- *Revista Española de Estudios Agrosociales y Pesqueros (Agricultura y Sociedad)*
- *Sciences Sociales et Santé*
- *Social Sciences and Medicine*
- *Social Sciences Information*
- *Vegetarian Journal*
- *World Review of Nutrition*
- *World Review of Nutrition and Dietetics*

Vídeos i films

- *La Gran Bouffe* (1973, Marco Ferreri, 125 minuts).
- *El festín de Babette* (1987, Dinamarca, Karen Blixen, 109 minuts).
- *Eat the Rich* (1987, Peter Richardson, 89 minuts).
- *El cocinero, el ladrón, su esposa y su amante* (1989, Peter Greenaway, 119 minuts).

